

Patrycja Dąbrowska-Kłosińska*

Artykuł 34 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej a zasada dostępu do rynku – uwagi na tle orzecznictwa 20 lat po wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie *Keck*¹

Wprowadzenie

W czasie, gdy w europejskiej nauce dominują analizy struktury instytucjonalnej i konstytucyjnej UE oraz zmian traktatów wobec kryzysu gospodarczego w strefie euro,² a także problematyki celów, zakresu i sensu integracji europejskiej w obliczu światowego i europejskiego kryzysu finansowego, mniej uwagi poświęca się zagadnieniom dotyczącym tradycyjnych fundamentów gospodarczego istnienia UE, w tym funkcjonowania Jednolitego Rynku. Biorąc pod uwagę, że od połowy 2013 r. rynek Unii Europejskiej obejmuje 28 państw

* Dr **Patrycja Dąbrowska-Kłosińska** – adiunkt w Centrum Europejskim Uniwersytetu Warszawskiego, absolwentka i stypendystka Europejskiego Instytutu Uniwersyteckiego we Florencji.

¹ Niniejsze opracowanie powstało w ramach stypendium „Jean Monnet Fellowship” (program „Global Governance”, rok akademicki 2012/2013) w Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute.

² Por.: Decyzja Rady Europejskiej nr 2011/199/UE z 25.03.2011 r. w sprawie zmiany art. 136 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w odniesieniu do mechanizmu stabilności dla państw członkowskich, których walutą jest euro, Dz.Urz UE., L 91/1-2, 06.04.2011. Zob. też wyrok w sprawie C-370/2012 *Thomas Pringle przeciwko Irlandii* z 27.11.2012 (niepublikowany) oraz Traktat ustanawiający Europejski Mechanizm Stabilności, <http://www.european-council.europa.eu/media/582311/05-tesm2.en12.pdf> (dostęp 15.08.2013).

członkowskich i jego skuteczne działanie jest kluczowe dla wyjścia z kryzysu przez UE, rozważania takie są nadal potrzebne.³ Ponadto właśnie mija 20 lat od wydania kontrowersyjnego orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie *Keck*.⁴ W tym kontekście warto ponownie zastanowić się nad zakresem i rozumieniem orzeczniczej definicji „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), będącego jednym z filarów rynku wewnętrznego w wymiarze niefiskalnym, oraz odpowiedzią na pytanie o możliwość spójnej kwalifikacji prawa krajowego na tle interpretacji tego artykułu przez TS UE.

Orzecznictwo trybunału dotyczące funkcjonowania swobody przepływu towarów w ramach rynku wewnętrznego UE stanowi jeden z istotnych przykładów pokazujących rolę tej instytucji w procesie integracji europejskiej, a nawet jej konstytucjonalizacji.⁵ W szczególności wyroki interpretujące pojęcie „środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 TFUE, a tym samym decydujące o zakresie zastosowania tego artykułu do działań państw członkowskich, które mogą tworzyć przeszkodę w handlu, odegrały ogromną rolę w tworzeniu tego, co można nazwać „europejską konstytucją gospodarczą”.⁶ Art. 34 TFUE stanowi narzędzie integracji przez interpretację uznającą dane prawo krajowe za tworzące barierę w handlu

³ Zob.: Komunikat Komisji Akt o jednolitym rynku I, Dwanaście dźwigni na rzecz pobudzenia wzrostu gospodarczego i wzmocnienia zaufania „Wspólnie na rzecz nowego wzrostu gospodarczego”, KOM (2011) 206 wersja ostateczna, 13.04.2011 i Komunikat Komisji Akt o jednolitym rynku II, Razem na rzecz nowego wzrostu gospodarczego, KOM (2012) 573 wersja ostateczna, 3.10.2012.

⁴ Wyrok w sprawach połączonych C-267/91 i C-268/91 *Postępowanie karne przeciwko Bernardowi Keck i Danielowi Mithouard* z 24.11.1993, ECR 1993, s. 6097.

⁵ Por.: M. Maduro, *We the Court the European Court of Justice and the European Economic Constitution*, Hart 1998. Zob. też: *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case Law*, red. A. Rosas, E. Levits, Y. Bot, The Hague 2012; G. de Búrca, J.H.H. Weiler, *The worlds of European constitutionalism*, Cambridge 2011 oraz J. Scott, S. Sturm, *Courts as Catalysts: Rethinking the Judicial Role in New Governance*, „Columbia Journal of European Law” nr 13(3)/2007, s. 565–594.

⁶ Por.: M. Maduro, *Reforming the Market or the State? Article 30 and the European Constitution: Economic Freedom and Political Rights*, „European Law Journal” nr 3(1)/1997, s. 55–82. Zob. też: P. Oliver, S. Enchelmaier, *Free movement of goods: Recent developments in the case law*, „Common Market Law Review” nr 44(3)/2007, s. 649–704.

i przewidującą konieczność wydania harmonizującego prawa UE. W ten sposób następuje wytyczanie granicy między integracją negatywną (usuwaniem przez państwa członkowskie istniejących przeszkód w handlu i niewprowadzaniem nowych) a pozytywną (harmonizowaniem prawa krajowego przez wydawanie wspólnych przepisów na poziomie UE). Integracja gospodarcza odbywa się też zgodnie z regułą „wzajemnego uznawania standardów” wyinterpretowaną z art. 34 TFUE, która jednocześnie promuje „konkurencję” między poszczególnymi systemami prawnymi państw członkowskich.⁷ Poza tym wykładnia art. 34 TFUE decyduje o zakresie autonomii regulacyjnej państw członkowskich i możliwości ograniczenia swobody przepływu towarów przez państwa na podstawie art. 36 TFUE lub wymogów koniecznych (reguła rozsądku).⁸

Jednocześnie wspomniane orzeczenia TS UE są przedmiotem licznych opracowań doktryny w kontekście ewentualnych wątpliwości dotyczących różnych aspektów swobody przepływu towarów, m.in. zakresu zastosowania art. 34 TFUE do poszczególnych kategorii środków krajowych.⁹ Jednym z wyroków, którego treść i stosowanie na przestrzeni lat wywołały wiele naukowych komentarzy, była wspomniana już sprawa *Keck*, w której TS UE uznał, że prawo krajowe regulujące sposoby sprzedaży towarów, o ile spełnia sformułowane

⁷ Zob.: wyrok w sprawie 120/78 *Rewe-Zentral A.G. przeciwko Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* z 20.02.1979, ECR 1979, s. 649. Por.: J. Pelkmans, *Mutual recognition in goods. On promises and disillusion*, „Journal of European Public Policy” nr 14(5)/2007.

⁸ Por.: P. Dąbrowska, *Równoważenie ochrony i rozwiązywanie konfliktów – rola ETS w sporach dotyczących praw podstawowych i swobód wspólnego rynku w: Nowe tendencje w dziedzinie przepływu osób i świadczenia usług w Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, S. Dudzik, Warszawa 2009, s. 15–36 oraz wyrok w sprawie C-112/00 *Schmidberger przeciwko Austrii* z 12.06.2001, ECR 2003, s. I-5659. Zob. szerzej: C. Barnard, *Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*, Oxford 2010, s. 70–192.

⁹ Por. np.: C. Barnard, J. Scott, *The law of the single European market: unpacking the premises*, Oxford 2002; J.J.H. Weiler, *The Constitution of the Common Market Place: The Free Movement of Goods w: The Evolution of EU Law*, red. P. Craig, G. de Búrca, Oxford 1999; A. Dawes, *Importing and exporting poor reasoning: worrying trends in relation to the case law on free movement of goods*, „German Law Journal” nr 8(8)/2007; T. Connor, *Goods, Persons, Services and Capital in the European Union: Jurisprudential Routes to Free Movement*, „German Law Journal” nr 11(2)/2010; C. Krenn, *A missing piece in the horizontal effect ‘jigsaw’: Horizontal direct effect and the free movement of goods*, „Common Market Law Review” nr 49(1)/2012, s. 177–215.

kryteria, znajduje się poza zakresem zakazu z art. 34 TFUE.¹⁰ Jednak późniejsza praktyka i orzecznictwo trybunału nie było jednolite w stosowaniu formuły *Keck*, co wielokrotnie powodowało wątpliwości dotyczące zakresu działania formuły w stosunku do pojęcia „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 TFUE i pytania o aktualność tego wyroku w odniesieniu do funkcjonowania swobody przepływu towarów w UE. Kontrowersje powróciły w kontekście niedawnych wyroków wydanych przez TS UE.¹¹

Celem opracowania jest przedstawienie aktualnej interpretacji art. 34 TFUE w świetle ewolucji formuły *Keck* i najnowszego orzecznictwa TS UE oraz próba nakreślenia aktualnego sposobu kwalifikowania prawa krajowego przez trybunał jako środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych na podstawie zasady dostępu do rynku, która stanowi odniesienie teoretyczne dla niniejszego tekstu.¹² Zgodnie z tą zasadą, środki krajowe uniemożliwiające lub poważnie utrudniające dostęp do rynku towarom z innych państw członkowskich są z istoty swej bezprawne w świetle art. 34 TFUE albo muszą być usprawiedliwione na podstawie art. 36 TFUE lub wymogów koniecznych.¹³

Kontekst art. 34 TFUE – sprawy *Dassonville*, *Cassis de Dijon* i *Keck* jako trzy filary orzecznicze swobody przepływu towarów

Podstawą funkcjonowania swobody przepływu towarów w UE, jeśli chodzi o ograniczenia o charakterze niefiskalnym, są art. 34–36

¹⁰ Zob.: S. Weatherill, *After Keck: Some thoughts on how to clarify the clarification*, „Common Market Law Review” nr 33/1996, s. 885–906; D. Chalmers, *Repackaging the internal market – the ramifications of the Keck judgment*, „European Law Review” nr 19(4)/1994, s. 385–403.

¹¹ Por.: S. Enchelmaier, *Moped Trailers, Mickelsson & Roos, Gysbrechts: The ECJ’s Case Law on Goods Keeps on Moving*, „Yearbook of European Law” nr 29(1)/2010, s. 190–223.

¹² Zob.: C. Barnard, S. Deakin, *Market Access and Regulatory Competition*, NYU, „Jean Monnet Working Paper” nr 9/2001; por. też: J. Snell, *The Notion of Market Access: A Concept or a Slogan?*, „Common Market Law Review” nr 47(2)/2010, s. 437–472.

¹³ Por. szerzej: C. Barnard, S. Deakin, *Market Access and Regulatory Competition w: The law of the single European market: unpacking the premises*, red. C. Barnard, J. Scott, Oxford 2002, s. 197–210.

TFUE.¹⁴ Zakres przedmiotowy art. 34–36 TFUE obejmuje regulacje krajowe wiążące lub niewiążące państwa członkowskie oraz działanie lub zaniechanie władz państwowych, w tym praktyki administracyjne, które stanowią barierę handlu (w postaci ograniczenia ilościowego lub środka o skutku równoważnym do ograniczenia ilościowego).¹⁵ Kluczowa dla funkcjonowania swobody w tym kontekście jest interpretacja pojęcia „środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 TFUE przez TS UW, ponieważ termin ten nie jest zdefiniowany w traktacie.¹⁶ Wykładnia tego pojęcia ewoluowała w orzecznictwie trybunału na przestrzeni lat, a trzy filary orzecznicze swobody przepływu towarów to sprawy *Dassonville*, *Cassis de Dijon* i *Keck*.¹⁷

Po pierwsze, według szerokiej konstrukcji formuły *Dassonville* zakazane ograniczenia obejmują regulacje krajowe wprost dyskryminujące towary z innych państw członkowskich, a także te, które mimo braku dyskryminacji blokują towarom importowanym dostęp do rynku (zasada dostępu do rynku).¹⁸ Innymi słowy, niedozwolone środki ograniczające handel można podzielić na środki stosowane w sposób niejednakowy (dyskryminujące) i jednakowy (niedyskryminujące), co ma znaczenie dla możliwości usprawiedliwienia tych ograniczeń przez państwo członkowskie. W odniesieniu do krajowych

¹⁴ Zob. szerzej: P. Craig, G. de Búrca, *EU Law – Text, Cases, and Materials*, Oxford 2011, s. 637–690; D. Miąsik, *Komentarz do art. 34 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w: Komentarz do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, red. N. Półtorak, D. Miąsik, A. Wróbel, Warszawa 2012 oraz M. Ahlt, M. Szpunar, *Prawo europejskie*, Warszawa 2005.

¹⁵ Zob. np.: wyroki ETS w sprawach C-387/99 *Komisja przeciwko Niemcom*, ECR 2004, s. I-3751, pkt 42; C-88/07 *Komisja przeciwko Hiszpanii*, ECR 2009, s. I-1353, pkt 84; C-333/08 *Komisja przeciwko Francji* z 28.01.2010, ECR 2010, s. I-00757; C-192/01 *Komisja przeciwko Danii*, ECR 2003, s. I-9693; C-41/02 *Komisja przeciwko Holandii*, ECR 2003, s. I-11375.

¹⁶ Zob. np.: wyrok ETS w sprawie C-265/95 *Komisja przeciwko Francji*, ECR 1997, s. I-6959, pkt 31.

¹⁷ Zob. szerzej: M. Szwarc-Kuczer, *Ewolucja definicji środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w orzecznictwie TS – od Dassonville do Mickelsson*, „Europejski Przegląd Sądowy” nr 1/2012, s. 31–37; T. Horsley, *Unearthing buried treasure: art. 34 TFEU and the exclusionary rules*, „European Law Review” nr 37(6)/2012, s. 734–757.

¹⁸ Zob.: wyrok ETS w sprawie 8/74 *Postępowanie karne (oraz cywilne) przeciwko Benoit i Gustave Dassonville*, pkt 5.

środków dyskryminujących, trybunał jest najbardziej restrykcyjny, bowiem w wyniku ich stosowania towary importowane są traktowane gorzej niż krajowe, choć obiektywnie powinny być traktowane tak samo. Takie środki krajowe mają oczywisty wpływ na handel wewnątrzunijny i w związku z tym ich stosowanie może być usprawiedliwione wyłącznie na podstawie art. 36 TFUE. Natomiast środki niedyskryminujące to takie, które skutkują jednakowym traktowaniem towarów krajowych i pochodzących z innych państw członkowskich, ale *de facto* oznaczają nakładanie szczególnych ciężarów na towary importowane. Dzieje się tak, ponieważ producent krajowy musi spełnić wyłącznie wymagania wewnątrzrajowe, a importer podlega obciążeniom ze strony dwóch państw: pochodzenia towaru i importu. Niedyskryminujące środki krajowe również mogą wywierać wpływ na handel między państwami członkowskimi, dlatego trybunał każdorazowo poddaje je kontroli.¹⁹

Po drugie, formuła *Cassis de Dijon* stanowi swoiste uzupełnienie skonstruowanej przez TS UE szerokiej formuły *Dassonville*, w świetle której praktycznie każda regulacja krajowa, także niedyskryminująca, może zostać uznana za niezgodną z TFUE.²⁰ Potrzeba „zawężenia” formuły *Dassonville* pojawiła się też wobec ograniczonych możliwości zastosowania art. 36 traktatu przez państwa (zawiera zamknięty katalog dóbr usprawiedliwiających krajowe ograniczenia w handlu) oraz zbyt wolno postępującej integracji pozytywnej. W sprawie *Cassis de Dijon* TS UE orzekł, że w przypadkach, w których brak harmonizacji unijnej, a niedyskryminujące środki krajowe stanowią ograniczenie o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w sensie formuły *Dassonville*, mogą one być wyjątkowo dopuszczalne, pod warunkiem spełnienia wymogów określanych jako formuła *Cassis de Dijon* (wymogi konieczne lub reguła rozsądku). Pozwala to państwu członkowskiemu ograniczyć swobodę przepływu towarów ze względu na ważne wymogi interesu publicznego w sytuacji, gdy nie można powołać się na art. 36 TFUE.²¹

¹⁹ Por. szerzej: P. Dąbrowska-Kłosińska, E. Gromnicka, *Zakaz ograniczeń ilościowych i środków o skutku równoważnym* w: *Prawo materialne Unii Europejskiej. Vademecum*, red. A. Zawidzka, R. Grzeszczak, Warszawa 2012, wyd. 1 i 2, s. 39–94.

²⁰ Wyrok w sprawie 120/78 *Rewe-Zentral A.G. przeciwko Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, op.cit.

²¹ Zob. szerzej: P. Craig, G. de Búrca, op.cit., 647–653.

Po trzecie, praktyka funkcjonowania rynku wewnętrznego pokażała, że obie formuły – *Dassonville* i *Cassis de Dijon* – nie były wystarczające dla efektywnego stosowania art. 34 TFUE wobec prawa krajowego. Wiele regulacji krajowych w zakresie realizowania polityki gospodarczej i socjalnej danego państwa, które nieznacznie wpływały na transgraniczny przepływ towarów (np. zakaz nocnego wypieku pieczywa lub handlu w niedzielę), mogło być zaliczonych przez trybunał do środków o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych i nie mogło być usprawiedliwionych.²² Obie formuły okazały się niewystarczające do oceny mniej jednoznacznych przypadków regulacji krajowych, w których prawo krajowe dotyczyło tzw. reguł odnoszących się do okoliczności rynkowych sprzedaży towarów.²³

Wtedy pojawiła się sprawa *Keck*.²⁴ W tym orzeczeniu TS UE dokonał fundamentalnego rozróżnienia środków regulacyjnych tworzonych i stosowanych przez państwa członkowskie na: środki dotyczące produktu (przepisy regulujące kształt, wymiary, wagę, opakowanie, sposób oznaczania lub etykietowania) oraz środki dotyczące sposobów sprzedaży (reguły odnoszące się do okoliczności rynkowych sprzedaży towarów, czyli określające sposoby wprowadzania towarów na rynek). Ponadto trybunał zdecydował, że prawo krajowe dotyczące sposobów sprzedaży będzie poza zakresem zakazu z art. 34 TUE, jeżeli:

- a) regulacje te stosuje się jednakowo do wszystkich przedsiębiorstw prowadzących działalność na terenie danego państwa (zarówno krajowych, jak i zagranicznych),
- b) regulacje te wpływają jednakowo na sytuację rynkową produktów krajowych i importowanych (pod względem prawnym i faktycznym).

W efekcie zakres definicji środka o skutku równoważnym do ograniczenia ilościowego został zawężony. W grupie orzeczeń TS UE dotyczących „sposobów sprzedaży” lub „określonych czynności związanych ze sprzedażą” można obecnie wyróżnić cztery podstawowe typy

²² Zob. np.: 145/88 *Torfaen Borough Council przeciwko B&Q plc.*, ECR 1989, s. 3851.

²³ Por.: C. Barnard, op.cit., s. 137 oraz K. Mortelmans, *Article 30 of the EEC Treaty and legislation relating to market circumstances: time to consider a new definition*, „Common Market Law Review” nr 28/1991, s. 115.

²⁴ Wyrok w sprawach połączonych C-267/91 i C-268/91 *Postępowanie karne przeciwko Bernardowi Keck i Danielowi Mithouard*, op.cit.

regulacji krajowych będących poza zakresem art. 34 TFUE, jeżeli spełniają pozostałe warunki z formuły *Keck*.

W świetle aktualnego orzecznictwa są to środki krajowe dotyczące:

- I) czasu sprzedaży produktów,²⁵
- II) umiejscowienia zbytu produktów lub ograniczeń dotyczących ich sprzedawców,²⁶
- III) warunków reklamy i metod marketingu,²⁷
- IV) kontroli cen.²⁸

Kontrowersje wokół formuły *Keck* i jej stosowanie przez TS UE w świetle zasady dostępu do rynku

Jak już wspomniano, stosowanie formuły *Keck* przez trybunał do różnych kategorii środków krajowych często budziło w doktrynie wątpliwości.²⁹ Ich powody można streścić następująco. Po pierwsze, wśród spraw dotyczących art. 34 TFUE jest stosunkowo niewiele wyroków, w których prawo krajowe zostało skutecznie wyłączone z zakresu stosowania art. 34 TFUE przez wykorzystanie formuły *Keck*.³⁰ Po drugie, trybunał nie zawsze wyraźnie powoływał tę formułę, nawet gdy stan faktyczny i charakter regulacji krajowej mogłyby to uzasadniać. W efekcie jej zastosowanie przez TS UE nie było jednolite i oczywiste, mimo podobieństwa stanów faktycznych w różnych sprawach.³¹ Wreszcie, jeśli trybunał w ogóle powoływał formułę *Keck*, to

²⁵ Zob.: wyrok ETS w sprawach połączonych C-401-402/92 *Tankstation't Heukske and Boermans*, ECR 1994, s. I-2199, pkt 14 oraz wyroki w sprawach C-69 and 258/93 *Punto Casa*, ECR 1994, s. I-2355 i C-332/94 *Semeraro*, ECR 1996, s. I-2975.

²⁶ C-391/92 *Komisja przeciwko Grecji (mleko dla niemowląt)*, ECR 1995, s. I-1621, pkt 15.

²⁷ Zob.: wyroki ETS w sprawach C-412/93 *Leclerc-Siplec*, ECR 1995, s. I-179 pkt 22; C-6/98 *ARD*, ECR 1999, s. I-7599, pkt 46 oraz C-441/04 *A-Punkt Schmuckhandels GmbH przeciwko Claudia Schmidt* z 22.02.2006, ECR 2006, s. I-02093, pkt 16.

²⁸ Zob.: wyrok ETS w sprawie C-63/94 *Belgapom*, ECR 1995, s. I-2467.

²⁹ Por.: P. Craig, G. de Búrca, op.cit., s. 655. Zob. też: P. Koutrakos, *On Groceries, Alcohol and Olive Oil: More on Free Movement of Goods after Keck*, „European Law Review” nr 26(4)/2001, s. 391-407.

³⁰ Por.: C-441/04 *Claudia Schmidt*, op.cit., pkt 18-20.

³¹ Por.: wyrok w sprawie C-143/06 *Ludwigs-Apotheke München Internationale Apotheke przeciwko Juers Pharma Import-Export GmbH* z 8.11.2007, ECR 2007, s. I-1623.

początkowo w tego rodzaju sprawach sprawdzał jedynie, czy dany przepis krajowy dotyczy produktu, czy sposobu sprzedaży, bez dalszego analizowania koniecznych przesłanek.³² W związku z tym niektórzy autorzy wyrażali wątpliwości, czy formuła *Keck* jest wciąż aktualna.³³

Nie należy uznać tego poglądu za zasadny, ponieważ TS UE nadal, także w najnowszych sprawach, powołuje i stosuje tę formułę.³⁴ Ponadto w kolejnych wyrokach trybunał coraz częściej szczegółowo analizuje spełnienie wszystkich przesłanek z formuły *Keck* przez pryzmat zastosowania zasady dostępu do rynku. Jeżeli TS UE dochodzi do wniosku, że regulacja krajowa, prawnie lub faktycznie, może mieć jednak wpływ na sytuację rynkową towarów (bo warunek dostępu do rynku nie jest w pełni zrealizowany), to stwierdza naruszenie art. 34 TFUE (z powodu niespełnienia przesłanek *Keck*). Podane dalej przykłady ilustrują omawiane problemy prawne.

W sprawie *Gourmet International Products*³⁵ przedmiotem sporu było prawo szwedzkie zakazujące, w celu ochrony konsumentów, reklamy wódki, wina i mocnego piwa w czasopiśmie i publikacjach porównywalnych. Zakaz nie miał zastosowania do publikacji dostępnych wyłącznie w miejscu sprzedaży napojów alkoholowych i nie obejmował wydawnictw specjalistycznych, to znaczy adresowanych do handlowców, producentów i restauratorów. *Gourmet International Products AB (GIP)* wydawało magazyn pod tytułem „Gourmet” dostępny dla prenumeratorów oraz w sklepach alkoholowych. Jeden

³² Por.: wyroki w sprawach C-412/93 *Leclerc-Siplec*, op.cit. oraz C-470/93 *Verein Gegen Unwesen In Handel und Gewerbe Köln e. V. przeciwko Mars GmbH* z 6.07.1995, ECR 1995, s. I-1923. Zob. też: wyrok w sprawie C-390/99 *Canal Satélite Digital* z 22.01.2002, ECR 2002, s. I-607, pkt 29 oraz wyrok C-389/96 *Aher-Wagon* z 14.07.1998, ECR 1998, s. I-4473, pkt 18.

³³ Por. np.: E. Spaventa, *Leaving Keck behind? The free movement of goods after the rulings in Commission v. Italy and Mickelsson and Roos*, „European Law Review” nr 34(6)/2009, s. 914-932.

³⁴ Zob. przede wszystkim: wyrok w sprawie C-110/05 *Komisja przeciwko Włochom* z 10.02.2009, ECR 2009, s. I-519, pkt 36 oraz np. wyrok w sprawie C-108/09, *Ker-Optikabt przeciwko ÁNTSZ Dél-dunántúli Regionális Intézet* z 2.12.2010, ECR 2010, s. I-12213.

³⁵ C-405/98 *Konsumentombudsmannen (KO) przeciwko Gourmet International Products AB (GIP)* z 8.03.2001, ECR 2001, s. I-1795, pkt 18. Zob. też: A. Kaczorowska, *Gourmet Can Have His Keck Eat It!*, „European Law Journal” nr 10(4)/2004, s. 479-494.

z numerów z 1997 r., w edycji przeznaczony dla prenumeratorów, zawierał trzy strony z reklamami napojów alkoholowych – jedną promującą czerwone wino i dwie promujące whisky. Reklam tych nie zamieszczono w edycji sprzedawanej w sklepach. 90% prenumeratorów magazynu stanowili handlowcy, producenci i sprzedawcy detaliczni, a 10% – osoby indywidualne.

Szwedzki rzecznik praw konsumenta wystąpił do sądu z wnioskiem o zakazanie GIP reklamy tego rodzaju napojów alkoholowych oraz o nałożenie kary grzywny w przypadku niezastosowania się do tego zakazu. GIP twierdził, że krajowe przepisy wprowadzające całkowity zakaz określonego sposobu reklamy stanowią środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w rozumieniu art. 34 TFUE. W obliczu wątpliwości co do kwalifikacji prawa krajowego sąd szwedzki skierował do TS UE pytanie prejudycjalne. W rozstrzygnięciu trybunał zauważył, że zastosowanie przesłanek z orzeczenia *Keck* oznacza, iż krajowe przepisy ograniczające lub zakazujące określonych sposobów sprzedaży nie podlegają zakazowi z art. 34 TFUE, o ile nie utrudniają dostępu do rynku produktom z innych państw członkowskich lub nie ograniczają go w stopniu większym niż w przypadku produktów krajowych.³⁶ Trybunał uznał też za oczywiste, że takie prawo jak w tej sprawie nie tylko zakazuje jednego ze sposobów reklamowania produktów, ale faktycznie, z niewielkimi wyjątkami, pozbawia producentów i importerów możliwości bezpośredniego dostarczania informacji konsumentom. Zatem tego rodzaju zakaz reklamy wpływa na marketing produktów pochodzących z innych państw członkowskich w stopniu większym niż na marketing produktów krajowych i z tego powodu stanowi utrudnienie handlu między państwami członkowskimi, objęte art. 34 TFUE (ponieważ wyłączające przesłanki z formuły *Keck* w świetle zasady dostępu do rynku nie są spełnione).

Z kolei w sprawie *Deutscher Apothekerverband*³⁷ prawo niemieckie nie dopuszczało handlu lekami przez Internet. Z powodu złamania zakazu apteka holenderska DocMorris została pozwana do sądu przez niemiecką izbę aptekarską (*Deutscher Apothekerverband*). W ramach

³⁶ C-405/98 *Konsumentombudsmannen (KO) przeciwko Gourmet International Products AB (GIP)*, op.cit., pkt 19.

³⁷ Zob.: wyrok w sprawie C-322/01 *Deutscher Apothekerverband przeciwko DocMorris i Jacques Waterval* z 11.12.2003, ECR 2003, s. I-14887, pkt 72–75.

tego postępowania zostało zadane pytanie prejudycjalne, czy prawo krajowe, które zakazuje sprzedaży wysyłkowej, narusza art. 34 TFUE. W tym kontekście Niemcy powoływały formułę *Keck* jako możliwe wyłączenie przedmiotowych regulacji spod zakazu art. 34 TFUE (z uwagi na sposób sprzedaży – przez Internet). W wyroku TS UE odniósł się do formuły *Keck*, stwierdzając, że omawiane regulacje krajowe wymagają sprawdzenia, czy obie przesłanki z tej formuły są spełnione. Następnie uznał, że pierwsza przesłanka jest spełniona (regulacje te stosuje się jednakowo do wszystkich przedsiębiorstw prowadzących działalność na terenie danego państwa), ale druga nie, gdyż regulacje różnicują sytuację rynkową produktów krajowych i importowanych pod względem prawnym i faktycznym. W konsekwencji trybunał ponownie uznał, że ze względu na niespełnienie przesłanek formuły *Keck* w kontekście zasady dostępu do rynku krajowy zakaz sprzedaży produktów leczniczych drogą wysyłkową, których sprzedaż jest zastrzeżona dla aptek w zainteresowanym państwie członkowskim, stanowi środek o skutku równoważnym do ograniczenia ilościowego dla celów art. 34 TFUE.

Wreszcie dobrą ilustracją analizowanych zagadnień jest wyrok TS UE w sprawie *Komisja przeciwko Grecji*,³⁸ która dotyczyła przepisów prawa greckiego zakazujących instalacji i wykorzystywania automatów do gier elektrycznych, elektromechanicznych i elektronicznych we wszystkich pomieszczeniach publicznych i prywatnych, z wyjątkiem kasyn. Zdaniem TS UE naruszało to art. 34 TFUE, mimo że prawo greckie wprost nie zakazywało importu produktów, których dotyczył zakaz instalacji, ani ich dostępu do rynku.³⁹ Trybunał stwierdził jednak, że od momentu wejścia w życie tych przepisów miało miejsce znaczne obniżenie poziomu importu takich urządzeń z innych państw członkowskich. Ponadto od momentu wejścia w życie przepisów ustał zupełnie również import maszyn do gier (naruszenie zasady dostępu do rynku). W rezultacie TS UE uznał te środki za ograniczenia o skutku równoważnym do ograniczenia ilościowego w rozumieniu art. 34 TFUE.

³⁸ Wyrok w sprawie C-65/05 *Komisja przeciwko Grecji* z 26.10.2006, ECR 2006, s. I-10341. Zob. też: wyrok w sprawie C-20/03 *Postępowanie karne przeciwko Marcel Burmanjer, René Alexander Van Der Linden i Anthony De Jong* z 26.05.2005, ECR 2005, s. I-4133.

³⁹ *Ibidem*, pkt 28.

Podsumowując, w omówionych przykładach dotyczących regulacji krajowych sposobów sprzedaży i reklamy TS UE dokonał interpretacji art. 34 TFUE i pojęcia „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” przez dokładne sprawdzenie, czy przesłanki z formuły *Keck* zostały spełnione. Uczynił to jednak, aby w ramach tych przesłanek zastosować test dostępu do rynku i stwierdzić, że nawet regulacja „sposobu sprzedaży” może naruszać art. 34 TFUE wtedy, gdy te przesłanki nie zostały spełnione. W świetle wspomnianych wyroków niespełnienie przesłanek z formuły *Keck* oznacza jednocześnie negatywny wynik testu dostępu do rynku, który polega na badaniu, czy regulacja krajowa nie utrudnia towarom importowanym dostępu do rynku danego państwa członkowskiego bardziej niż rodzimym produktom.

Można uznać, że skrupulatne sprawdzanie przesłanek z formuły *Keck* pozwoliło trybunałowi na szersze stosowanie zasady dostępu do rynku w orzecznictwie dotyczącym swobody przepływu towarów.⁴⁰ Innymi słowy, podstawowym kryterium oceny zgodności regulacji krajowej z art. 34 TFUE stało się analizowanie, czy prawo krajowe faktycznie nie utrudnia dostępu do rynku towarom importowanym bardziej niż krajowym. Jeżeli w danym stanie prawno-faktycznym przesłanki z formuły *Keck* nie są spełnione, nawet prawo krajowe, które mogłoby formalnie podlegać wyłączeniu na mocy tej formuły, może naruszać art. 34 TFUE, ponieważ na etapie stosowania prawa zasada dostępu do rynku nie jest respektowana. W efekcie oznacza to niejakię ograniczenie zakresu swobody regulacyjnej państw członkowskich, gdyż według takiej „dynamicznej” interpretacji *de facto* mniej rodzajów prawa krajowego korzysta z wyłączenia na mocy formuły *Keck* i pozostaje poza zakresem zastosowania art. 34 TFUE.

Zasada dostępu do rynku a definiowanie „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” na mocy art. 34 TFUE

Powyższe rozważania pokazały, że w najnowszym orzecznictwie TS UE dotyczącym oceny zgodności prawa krajowego typu *Keck* z art. 34

⁴⁰ Por.: dyskusję na temat możliwych odmiennych rozwiązań w orzecznictwie trybunału w: P. Craig, G. de Búrca, op.cit., s. 665 i nast.

TFUE kluczową kwestią, której oceną zajmuje się trybunał i która zazwyczaj decyduje o uznaniu prawa krajowego za środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych, jest możliwość utrudniania dostępu do rynku w danym kraju unijnym towarom z innych państw członkowskich. W tym kontekście formuła *Keck* ma znaczenie dlatego, że sprawdzanie spełnienia jej przesłanek pozwala na stosowanie zasady dostępu do rynku. Aby środek krajowy nie podlegał art. 34 TFUE, musi być regulacją typu *Keck* oraz przejść z pozytywnym wynikiem test dostępu do rynku (przez wypełnienie przesłanek z formuły *Keck*).

Jednak zasada dostępu do rynku zyskuje na znaczeniu także w sprawach, w których środki krajowe niekoniecznie podlegają formule *Keck* (por.: cztery typy regulacji wymienione wyżej, na końcu części pierwszej opracowania). W najnowszych sprawach dotyczących zakresu obowiązywania zakazu z art. 34 TFUE, czyli oceny przez trybunał regulacji krajowych tworzących potencjalnie barierę w swobodzie przepływu towarów, pojawiły się nowe tendencje, które również koncentrują stosowanie zakazu z art. 34 TFUE wokół działania zasady dostępu do rynku.⁴¹ Mają one na celu doprecyzowanie pojęcia „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” w obliczu konieczności dostosowania orzecznictwa trybunału do rozwoju i potrzeb rynku wewnętrznego oraz systemów prawnych i autonomii regulacyjnej państw członkowskich.

Pośród spraw będących przedmiotem wykładni TS UE z art. 34 TFUE możemy wyróżnić dwie nowe grupy:

- a) sprawy, w których TS UE klasyfikuje regulację krajową jako dotyczącą warunków produkcji, czyli odnoszącą się w efekcie do cech charakterystycznych produktu i tym samym sprzeczną z art. 34 TFUE,
- b) sprawy, w których TS UE klasyfikuje prawo krajowe jako reguły dotyczące ograniczenia sposobów używania towarów, czyli nie dotyczące wprost ani cech towaru, ani sposobów jego sprzedaży, ale z zasady utrudniające dostęp do rynku i tym samym sprzeczne z art. 34 TFUE.

W sprawach tych środki krajowe będą analizowane w kontekście formuł *Dassonville* i *Cassis de Dijon* (kwalifikacja prawa krajowego

⁴¹ Por.: wyrok w sprawie C-110/05 *Komisja przeciwko Włochom*, op.cit., pkt 37.

jako środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych i możliwość usprawiedliwienia takiej regulacji), natomiast trybunał uznaje, że tego typu regulacje nie należą co do zasady do zakresu formuły *Keck* (bo nie dotyczą „sposobów sprzedaży”, w sensie kategorii środków, jakie podlegają tej formule).⁴² Można tym samym stwierdzić, że tworząc nowe kategorie, TS UE doprecyzował po prostu zakres stosowania zakazu z art. 34 TFUE w ramach działania formuł *Dassonville* i *Cassis de Dijon*. Szczegółowe przykłady zostały opisane poniżej.

Regulacje krajowe dotyczące warunków produkcji towarów

W orzeczeniach dotyczących spraw *Alfa Vita*⁴³ oraz *Komisja przeciwko Grecji*⁴⁴ TS UE uznał, że regulacje krajowe, które zawierają takie same wymogi wobec wypieków dokonywanych w sklepach (tzw. *bake-off*), jak w przypadku produkcji i sprzedaży chleba tradycyjnego i innych produktów piekarskich, naruszają art. 34 TFUE. W opinii Trybunału Sprawiedliwości przepisy prawa krajowego dotyczyły konkretnie warunków wytwarzania produktów piekarniczych, wliczając w to również wypieki dokonywane w sklepach.⁴⁵

Według TS UE cechą charakterystyczną wypieków dokonywanych w sklepach jest to, że dostarcza się je do punktów sprzedaży już po dokonaniu wszelkich czynności wstępnych i poddaniu ich obróbce i zamrożeniu. Zatem prawo krajowe formułujące wymóg posiadania przechowalni mąki, wydzielonego miejsca na urządzenia mieszające oraz przechowalni paliwa stałego do pieców nie uwzględnia cech specyficznych takiego produktu i w konsekwencji nakłada dodatkowe koszty na przedsiębiorstwo. Trybunał stwierdził, że takie przepisy prawa krajowego stanowią barierę dla importu, która nie może być potraktowana jako reguła dotycząca sprzedaży produktów.

⁴² Ibidem, pkt 17–32, gdzie znajduje się streszczenie stanowisk instytucji UE oraz państw członkowskich, które przedstawiły uwagi na piśmie w ramach postępowania prejudycjalnego w tej sprawie, prezentujące kontrowersje wokół możliwości kwalifikacji prawa krajowego dotyczącego sposobu używania towarów jako należącego lub nie należącego do zakresu stosowania formuły *Keck*.

⁴³ Zob.: wyrok w sprawach połączonych C-158-159/04 *Alfa Vita* z 14.09.2006, ECR 2006, s. I-8135.

⁴⁴ Zob.: wyrok w sprawie C-82/05 *Komisja przeciwko Grecji* z 14.09.2006, ECR 2006, s. I-93.

⁴⁵ Zob.: C-158-159/04 *Alfa Vita*, op.cit., pkt 18.

W konsekwencji trybunał orzekł, że przepisy nakładające wymogi w zakresie procesu produkcyjnego dotyczą cech charakterystycznych produktu.

Regulacje krajowe dotyczące ograniczenia sposobu użycia towarów

Drugą nową kategorię przeszkód w swobodzie przepływu towarów na mocy art. 34 TFUE stanowią normy krajowe, które dotyczą ograniczeń w użyciu towarów. Takie ograniczenia nakładać będą środki krajowe, które zezwalają na sprzedaż produktu, jednocześnie ograniczając do pewnego stopnia możliwości jego wykorzystywania. Z orzeczeń TS UE wynika, że środki krajowe, które zakazują użycia produktu do określonego celu, w którym został on wyprodukowany, mogą być oceniane pod względem zgodności z art. 34 TFUE.

Ograniczenia sposobu używania towarów z reguły określają specyficzne warunki, w których dany produkt może lub nie może zostać wykorzystany przez dany podmiot. Wymagania takie obejmują ograniczenia dotyczące celu lub konkretnej metody wykorzystania, kontekstu, czasu wykorzystania, zakresu użycia lub typów użycia. Mogą zostać uznane za środki mające skutek równoważny do ograniczenia ilościowego, ponieważ utrudniają dostęp do rynku towarom z innych państw członkowskich, czyli naruszają zasadę dostępu do rynku.⁴⁶ Uzasadnieniem takiego stanowiska jest pogląd, że niemożność używania określonego towaru powoduje spadek lub kompletny brak zainteresowania konsumentów jego zakupem, a w konsekwencji spadek importu danego towaru. (Innymi słowy, po co kupować towar, skoro nie można go używać.)

Oceną takich regulacji krajowych zajął się trybunał m.in. we wspomnianej już sprawie C-110/05 *Komisja przeciwko Włochom*, gdzie prawo krajowe, zakazujące używania motocykli ciągnących specjalnie do tego celu zaprojektowane przyczepy, zostało uznane za środek

⁴⁶ Wyrok w sprawie C-110/05 *Komisja przeciwko Włochom*, op.cit., pkt 56–58 oraz wyrok w sprawie C-142/05 *Mickelsson and Roos* z 4.06.2009, ECR 2009, s. I-04273, pkt 26–28. Zob. też: T. Horsley, *Anyone for Keck? Case C-110/05, Commission v. Italy, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 10 February 2009; Case C-142/05, Åklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos, Judgment of the Court (Second Chamber) of 4 June 2009; Case C-265/06, Commission v. Portugal, Judgment of the Court (Third Chamber) of 10 April 2008, [2008] ECR I-2245, „Common Market Law Review” nr 46(6)/2009, s. 2001–2019.*

o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych, choć usprawiedliwione wymogami bezpieczeństwa w ruchu drogowym.⁴⁷

Trybunał dokonał oceny podobnych regulacji krajowych także w orzeczeniu w sprawie C-142/05 *Mickelsson i Ross*, która dotyczyła zgodności przepisów szwedzkich z art. 34 TFUE.⁴⁸ Prawo krajowe określało sposób korzystania z łodzi rekreacyjnych. Zgodnie z tymi regulacjami, korzystanie z takich łodzi na wodach innych niż uznane za ogólnie dostępne i na wodach, na których lokalne władze administracyjne na to zezwoliły, było zakazane pod karą grzywny. TS UE uznał te regulacje za sprzeczne z art. 34 TFUE, choć usprawiedliwione wymogami ochrony środowiska naturalnego, pod warunkiem właściwego zastosowania zasady proporcjonalności przez władze krajowe.

W obu tych sprawach trybunał rozważał zgodność prawa krajowego z art. 34 TFUE w kontekście zasady dostępu do rynku.⁴⁹

Aktualna interpretacja TS UE dotycząca stosowania art. 34 TFUE w odniesieniu do regulacji krajowych – próba podsumowania

Podsumowując rozważania na temat nowych tendencji w rozumowaniu trybunału oraz definicji pojęcia „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 TFUE, trzeba wskazać, że w ocenie prawa krajowego główne miejsce zajmuje obecnie stosowanie zasady dostępu do rynku. TS UE stara się przy tym uwzględnić: nowe warunki funkcjonowania rynku wewnętrznego w UE składającej się obecnie z 28 państw członkowskich; nowe powody wskazywania wymogów koniecznych, usprawiedliwiających prawo krajowe uznane za środek o skutku równoważnym; oraz dużą liczbę regulacji unijnych, wynikających z integracji pozytywnej, która dodatkowo wpływa na kształtowanie się rynku wewnętrznego, także za pośrednictwem prawa krajowego implementującego dyrektywy.

W świetle dotychczasowego i najnowszego orzecznictwa TS UE, omówionego wyżej, można podjąć próbę usystematyzowania wykładni

⁴⁷ C-110/05 *Komisja przeciwko Włochom*, op.cit., pkt 58–69.

⁴⁸ Zob.: wyrok w sprawie C-142/05 *Mickelsson and Roos*, op.cit.

⁴⁹ Ibidem, pkt 24–30.

trybunału odnoszącej się do określenia zakresu pojęcia „środka o skutku równoważnym” z art. 34 TFUE. Następujące typy regulacji krajowych będą uznane za sprzeczne z art. 34 TFUE i naruszające swobodę przepływu towarów, o ile nie są usprawiedliwione:

- krajowe środki dyskryminujące, których celem lub skutkiem jest mniej korzystne traktowanie towarów z innych państw członkowskich,
- krajowe środki niedyskryminujące, które powodują jednakowe traktowanie towarów krajowych i pochodzących z innych państw członkowskich, ale tworzą przeszkodę w dostępie do rynku przez wprowadzenie dodatkowych wymogów, które towary importowane muszą spełniać, np. dotyczących składu towarów czy cech bezpieczeństwa lub też warunków produkcji towarów (test dostępu do rynku),
- wszelkie inne środki krajowe, które tworzą przeszkodę w dostępie do rynku danego kraju dla towarów z innych państw członkowskich, np. przez ograniczenie sposobu używania towaru (test dostępu do rynku),
- środki krajowe dotyczące sposobów sprzedaży, które nie spełniają przesłanek formuły *Keck* z powodu naruszenia testu dostępu do rynku.

Wynika z tego, że tylko te środki krajowe, które można uznać za regulujące sposób sprzedaży i spełniające obie przesłanki formuły *Keck*, będą objęte wyłączeniem z zakresu stosowania art. 34 TFUE.

Przy tym dwa podstawowe kroki interpretacyjne, które w sprawach z zakresu art. 34 TFUE stosuje trybunał, pozostają nadal aktualne. Po pierwsze, TS UE ocenia prawo krajowe pod kątem zasady dostępu do rynku (aby uznać lub nie, że prawo krajowe stanowi środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w kontekście stosowania art. 34 TFUE). W drugiej kolejności TS UE sprawdza, czy przepis krajowy jest usprawiedliwiony w świetle art. 36 TFUE lub wymogów koniecznych z formuły *Cassis de Dijon*, stosując test zasady proporcjonalności.

Zakończenie

Analiza interpretacji pojęcia „środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych” z art. 34 TFUE przez trybunał w świetle ewolucji stosowania formuły *Keck*, nowych tendencji i najnowszych

wyroków pozwala na sformułowanie następujących konkluzji. Po pierwsze, dotychczasowe orzecznictwo oraz trzy kluczowe formuły interpretacyjne dotyczące art. 34 TFUE stosowane przez TS UE pozostają aktualne, ale kluczowe znaczenie przy kwalifikowaniu prawa krajowego przez trybunał jako środka o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych zyskała zasada dostępu do rynku.⁵⁰ Po drugie, trybunał doprecyzowuje katalog rodzajów prawa krajowego, które mogą stanowić kategorię środków naruszających zakaz z art. 34 TFUE w ramach szerokiego zakresu formuły *Dassonville* (przykładem są normy krajowe, które dotyczą ograniczeń w użyciu towarów). Po trzecie, formuła *Keck* pozostaje nadal aktualna,⁵¹ ale nie jako formalne kryterium wyłączenia z zakresu obowiązywania art. 34 TFUE regulacji krajowych dotyczących sposobów sprzedaży, lecz przede wszystkim jako test „dynamiczny”, który pozwala na analizę stosowania środków krajowych w kontekście działania zasady dostępu do rynku. Po czwarte, taka „dynamiczna” interpretacja może oznaczać ograniczenie zakresu swobody regulacyjnej państw członkowskich, gdyż zgodnie z nią mniej rodzajów prawa krajowego korzysta *de facto* z wyłączenia na mocy formuły *Keck* i pozostaje poza zakresem zastosowania art. 34 TFUE. Jednak trybunał zdaje się rekompensować to ograniczenie autonomii przez używanie i rozwijanie formuły *Cassis*, czyli konstruowanie dodatkowych rodzajów podstaw (typów wymogów koniecznych), które mogą usprawiedliwiać naruszenie zakazu z art. 34 TFUE, oraz stosowanie w tym kontekście zasady proporcjonalności na korzyść państw.

Niuanse w wykładni trybunału mogą czasem powodować wątpliwości odnoszące się do właściwego realizowania zasady pewności prawa UE przy podejmowaniu decyzji przez TS UE, czy środek krajowy w danym przypadku narusza zakaz z art. 34 TFUE.⁵² Jednocześnie omówione wyroki obrazują wysiłki TS UE mające na celu usprawnienie funkcjonowania rynku wewnętrznego UE oraz próbę równoważenia działania swobody przepływu towarów i autonomii regulacyjnej państw członkowskich w oparciu o koncepcję zróżnicowanej integracji systemów prawa krajowego.

⁵⁰ Por.: P. Wenneras, K. Boe Moen, *Selling arrangements, keeping Keck*, „European Law Review” nr 35(3)/2010, s. 387–400.

⁵¹ Odmienne zdanie patrz: E. Spaventa, *op.cit.*

⁵² Zob. też: P. Craig, G. de Búrca, *op.cit.*, s. 669–670.

Abstract

Article 34 TFEU and the Market Access Principle – Comments on the Case-Law of the Court of Justice Twenty Years after the Keck Judgment

The Article analyses the current interpretation applied by the Court of Justice of the European Union to the definition of ‘measures having equivalent effects to quantitative restrictions’ under Article 34 of the Treaty on the Functioning of the European Union and its application to national laws. It does so in view of the evolution of the Keck doctrine and its premises twenty years after the Court issued the judgment setting the controversial principles of excluding rules pertaining to selling arrangements from the scope of Article 34. The text argues that the market access principle, which also provides a conceptual reference for the examination, has been increasingly applied by the Court to assess the compatibility of national provisions with the internal market and free movement of goods under Article 34 TFEU.